

Kulturdepartementet
Regeringskansliet

Kungliga bibliotekets remissvar Handlingsprogram Samiska

Ku2019/01888/CSM

Kungliga biblioteket (KB) avger här yttrande över det handlingsprogram för bevarande av samiska framtaget av Sametinget.

KB ser positivt på handlingsprogrammets strävanden att öka det samiska folkets och Sametingets självbestämmande genom de förslag som framförs i handlingsprogrammet.

KB besvara de förslag som har relevans för biblioteksområdet i bred bemärkelse. Remissvaret följer handlingsprogrammets huvudindelning och förslagsrubriker då numrering inom varje huvudavdelning saknas.

1. Lägga grunden för de samiska språkens möjligheter att revitaliseras

Avsnitt 1 framför folkrättsliga förslag som ligger utanför KBs domänspecifika kompetenser, dessa delar besvaras ej. KB ger dock sitt stöd till Sametingets och samernas särställning i egenskap av urfolk och de därmed förknippade rättigheterna.

Kartläggning av de samiska språken

KB stödjer handlingsprogrammets skrivningar om behovet av kartläggning av det samiska språket. Generellt är det angeläget att få kunskap om i vilken riktning utvecklingen går, specifikt har det betydelse för KBs möjligheter att följa upp tjänster och funktioner som vänder sig till samer. Som exempel kan nämnas mätning av användningen av den digitala bibliotekstjänsten Bläddra, där antalet nedladdade böcker skulle kunna mätas i förhållande till en population. Det möjliggör en uppföljning av huruvida Bläddra når tillräckligt stor andel av samerna.

Ansvar för samiskt kulturarv

KB bejakar samernas rätt till sitt eget kulturarv.

Även biblioteksmedier bör anses ingå i kulturarvet. Genom att Samernas bibliotek ges ett frikostigt förvärvsanslag kan biblioteket att sträva efter en princip av så stor fullständighet som möjligt. Både nyttgivet men även antikvariskt förvärv oavsett landsgränserna skulle göra Samernas bibliotek till en tydlig samisk kulturarvsinstitution. Samernas bibliotek skulle erbjuda stor potential för framtida forskning och säkra det samiska folkets möjligheter att få tillgång till samlingar med både bredd och djup.

2. Språkliga resurser och språklig infrastruktur

Samiskt språkcentrum på fler orter

Inrättande av språkresurscentrum på kommunal eller regional nivå

KB tillstyrker båda förslagen och ser det som värdefulla resurser i fortsatt arbete med att utveckla biblioteksverksamhet både inom Sápmi och i alla kommuner.

Särskilda statliga ramavtal för översättning till/från de samiska språken

Anpassning av språkteknologi för samiska språk

KB tillstyrker bägge förslagen.

En utvecklad språkteknologi öppnar stora möjligheter att digitalisera den samiska tryckta kulturarvet, genom teknisk förädling omvandla tryckt text till e-pub filer för digital läsning. Med en väl utvecklad språkteknologi skulle en större andel av det äldre samiska trycket kunna tillgängliggöras. För att de digitala texterna ska kunna göras sökbara och indexerbara krävs OCR tolkad text, endast en digital avbildning av texten motsvarar inte användarnas förväntningar på att kunna söka igenom textmassor genom ordsökning eller sökning på namn.

3. En fungerande utbildningskedjaKB lämnar ingen särskild synpunkt på hur skolformerna ska regleras.

Däremot vill KB framhålla viken av bibliotek, skolbibliotek och högskole- och universitetsbibliotek för den högre utbildningen.

Utvecklad tvåspråkig undervisning

KB önskar uppmärksamma Samtinget och regeringen på att även skolbibliotek är en viktig del i undervisningen. Skolbibliotek erbjuder viktigt pedagogiskt stöd till lärare och elever som en integrerad del av undervisningen. Ett skolbibliotek behöver vara bemannat med en skolbibliotekarie, alltså en särskild kompetens inriktad på att stödja utbildningens mål och genomförandet av läroplanen.

Skolbibliotekariens kompetens i att stödja elevernas läsinlärning genom läs- och litteraturfrämjande har en betydande roll i barns möjligheter att utveckla funktionell läsning i alla språk.

Skolbibliotekarien stödjer undervisningen i läroplanens alla ämnen, källkritik, källtillit, litteratursökning osv. Genom att integrera skolbibliotekets pedagogiska del i hela undervisningen ges elever och lärare bättre möjligheter att uppfylla läroplaner och kunskapsmål.

KB menar att SOU 2021:3 och dess förslag bör knytas till de föreslagna förändringarna när det gäller förskola, förskoleklass, grundskola och gymnasiet. SOU 2021:3 framför författningsändringar som också omfattar Sameskolan och kraven på skolbibliotek.

SOU 2021:3 kapitel 4 (s.144-146) beskriver barn som talare och språkbärare av samiska och nationella minoritetsspråk i förhållande till skolbibliotek.

Sametingets utredning *Samernas bibliotek – den dolda skatten* (2018) påvisar bristen på skolbibliotek för just samiska barn. KB besvarade utredningen genom ett inspel med dnr KB 2019-84 ställd till Sametinget där behovet av förbättrad skolbiblioteksverksamhet utvecklas i förhållande till Samernas bibliotek.

KBs [lägesbeskrivning](#) från 2017 visar att skolbibliotek är det mest eftersatta området inom bibliotekssektorn när det kommer till nationella minoriteter och urfolket.

KB menar att Sametinget och regeringen bör göra en kraftfull satsning på att förstärka tillgången på skolbibliotek för alla samiska barn och unga samt att skrivningen ”uppdraget bör lärare, resurspersoner, barn, föräldrar och gärna andra i barnens omgivning involveras” tillförs bibliotekarien som viktig kompetens.

Pröva tvåspråkig undervisning via fjärrundervisning

Värt att notera är att det finns en skillnad i kravet om skolbibliotek mellan fjärrundervisning och distansundervisning. De elever som får fjärrundervisning berättigar tillgång skolbibliotek. (SOU 2021:3 s.108f.)

Språkkampanj 2.0

KB tillstyrker förslaget och påminner Sametinget om biblioteket som företeelse, plats och digital tjänst kan användas i denna kampanj och liknade kampanjer.

Genom att använda biblioteket som plats för en mängd aktiviteter som har anknytning till att stärka språket kan barn och unga involveras i att låta digitala insatser också manifesteras på en fysisk plats.

Bibliotek har en lång tradition av att arbeta med barn och unga, läsande och skrivande. Det finns en rad exempel på skrivarkurser, utvecklat berättande, multimodalt lärande och aktiviteter baserat på ett vidgat textbegrepp där film, video, ljud och spel som former för berättande väcker ungdomars intresse och utvecklar en stark berättartradition oavsett om det är text eller i multimedia.

Högre utbildning på samiska

Sametinget framför en rad förslag som ligger på den högre utbildningen, framför allt förslag som omfattar pedagogisk kompetens. På samma sätt behöver även biblioteksutbildningarna stärkas så att tillgången till bibliotekarier som antingen själva är samer, eller som har kompetens inom samiska frågor, bli bättre.

Internationellt finns grenen *indigenous librarianship*, alltså ett bibliotekskunnande som är helt och hållet sprunget ur urfolkets eget behov av bibliotek, kunskapsorganisation, förmedling och tillgängliggörande.

Fler talare och fler läs- och skrivkunniga Stärka vuxna samers läs- och skrivkunnighet Blivande föräldrars möjlighet att överföra språket Stärka föräldrar i beslutet att välja samiska språket

Även de kommunala biblioteken, folkbibliotek och skolbibliotek, kan i högre grad bidra till att uppfylla målet med fler läs- och skrivkunniga.

Biblioteket är en plats för informellt lärande där läs- och litteraturfrämjande kan stimulera ökad användning av samiska. Biblioteken kan genom läsecirklar, språkcaféer, skrivarcirklar etc. skapa språkliga arenor för alla åldrar där ett lustfyllt lärande kan ta plats.

Den digitala bibliotekstjänsten Bläddra kan stimulera läsning genom en likvärdig tillgång till e-böcker på samiska. Bläddra ger tillgång till e-böcker för läsning i mobil eller på läsplatta, innehållet riktar sig till alla åldrar¹.

De kommunala biblioteken skulle kunna förmedla information om t.ex. insatser för att lösa språkspärrar, generationsöverbryggande insatser, insatser riktade till blivande eller nyblivna föräldrar. Under senare år har språkstartspaket ofta delats ut till familjer med nyfödda barn, antingen inom Boksstart² eller genom andra initiativ som Barnets första bok etc. I många kommuner finns samarbeten med BVC eller familjecentral där barnhälsovårdens personal ger den första informationen och boken, för att sedan hänvisa vidare till biblioteket.

4. Kultur bär språk, språk bär kultur

Sametinget i samverkansrådet för kultursamverkansmodellen

KB stödjer Sametingets förslag att ingå i samverkansrådet och kultursamverkansmodellen.

Kulturstöd per samiskt språk

KB tillstyrker förslaget.

4.3 Bibliotek och litteratur

KB instämmer i Sametingets analys, en generell okunskap om urfolksfrågor och den särställning samerna har kopplat till urfolkens särskilda rättigheter är tyvärr den bild som KB har genom uppdraget ”nationell överblick”.

¹ <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/nytt-fran-kb/nyheter-samverkan-och-utveckling/2021-03-10-bladdra---tillgangliga-e-bocker-pa-minoritetsprak.html>

² Lena Huss Att möta familjer med nationella minoritetsspråk
<https://www.bokstart.se/globalassets/lara-och-gora/att-mota-familjer-med-nationella-minoritetsprak.pdf>

KB har genom deltagande i internationella sammanhang identifierat att det som på engelska brukar kallas *indigenous librarianship* till största del saknas i Sverige. KB har under åren 2017-2021 innehaft en plats som ledamot i urfolkssektionen inom den internationella biblioteksforeningen IFLA. I samförstånd med Sametinget har KB sedan 2017 byggt kompetens inom området genom att deltagandet i sektionen.

Samernas bibliotek har en stor utvecklingspotential att anta en tydligare karaktär av urfolksbibliotek. KB bistår gärna med de kontakter och samarbeten som byggs upp genom det internationella arbetet.

Samernas bibliotek som resursbibliotek

KB tillstyrker förslaget.

Samernas bibliotek

Samernas bibliotek har ett stort uppdrag, det går att urskilja flera funktioner som samsas i ett bibliotek:

- Parlaments- och förvaltningsbibliotek för Sametinget (jämförbart med Riksdagsbiblioteket)
- Lokalt lånebibliotek för de som bor i närområdet.
- Skolbiblioteksstöd för samisktalande barn och unga, både i närområdet och på distans.
- Nationell resurs för alla samer och Sápmi i form av kompetens, referensfrågor, tillgång till fjärrlån av medier etc. samt förvaltare av kulturarv.

Samernas bibliotek är en nationell resurs som specialbibliotek med urfolksprofil, i synnerhet genom samiskt material. Biblioteket är en del i forskningens infrastruktur.

Samernas bibliotek bör ges möjlighet att utvecklas och profilera biblioteket enligt handlingsprogrammets inriktning där även öka majoritetsbefolkningens kunskaper om urfolket ingår.

Resursbibliotek

Genom regeringsuppdrag Ku2020/02691 har regeringen tilldelat KB uppdraget att i samverkan med Sametinget genomföra en satsning på nationella minoriteters bibliotek. Genom uppdraget blir Samernas bibliotek ett resursbibliotek för samerna och de samiska språken. Utvecklingen av den del av Samernas bibliotek som blir den nationella funktionen resursbibliotek sker i nära samverkan mellan KB och

Sametinget, med det gemensamma målet att erbjuda alla samer en förbättrad biblioteksverksamhet grundat i samers behov, intressen och önskemål.

Till det som beskrivits ovan som Samernas biblioteks nuvarande funktioner läggs det nationella uppdraget att utveckla biblioteket och biblioteksfunktioner till att på ett tydligt sätt arbeta främjande och stärkande i förhållande till samer i hela Sverige, och genom konsultativt stöd gentemot de kommunala biblioteken.

Etableringen av Samernas bibliotek som resursbibliotek ersätter inte kraven på kommunerna att leva upp till bibliotekslagen och lagen om nationella minoriteter. Satsningen ska ses som en ökad ambitionsnivå, att i hela Sverige erbjuda likvärdig och kvalitativ biblioteksverksamhet för alla samer oavsett bostadsort. Resursbiblioteket ska verka utjämnande genom konsultativt stöd till andra bibliotek och utökad service direkt till samiska användare.

Litteraturen

Sametingets förslag behandlar litteraturen och lyfter flera svårigheter med att få tillgång till den samiska utgivningen.

Samernas bibliotek behöver ett väl tilltaget förvärvsanslag som gör det möjligt att förvärva hela den samiska utgivningen oavsett utgivningsland. För det samiska folket ska tillförsäkras tillgång till den egna utgivningen och kulturarv genom biblioteksmedier bör större resurser avsättas för att komplettera samlingarna fortlöpande och retroaktivt. Det vill säga både aktivt förvärv av nyutgiven litteratur men också antikvariska förvärv. Digitala utgåvor av nytt och äldre material bör ingå i samlingarna. Genom digitalisering kan unika exemplar ändå göras tillgängliga genom Samernas bibliotek. Detta skulle innebära ett delvis nytt arbetssätt som också ökar behovet av katalogiseringskompetens, även för att komma ikapp den eftersläpning som finns.

Sametinget uppskattar hela behovet av förstärkning till tre tjänster utöver den heltid som finns i dag. Totalt fyra tjänster för hela Samernas bibliotek.

KB beräknade i reformförslaget som följde med förslaget till en nationell biblioteksstrategi³ att funktionen som resursbibliotek motsvarande ungefär två tjänster.

³ Läs mer om förslaget till nationell biblioteksstrategi inkl. reformförslagen på kb.se: <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/nationell-biblioteksstrategi.html>

Den extra satsningen på katalogisering som beskrivs i handlingsprogrammet är ofinansierat på det sätt uppdraget Ku2020/02691 beskrivits.

Samernas bibliotek är i behov av hela personalförstärkningen för att kunna katalogisera eftersläpningen. Att biblioteket har inköpta medier som inte hunnit katalogiseras gör att dessa inte kan användas av låntagare vare sig på plats eller genom fjärrlån. För att öka utbudet till användarna är det högt prioriterat att katalogiseringen genomförs. Vidare ger det stöd till andra bibliotek genom att katalogposterna finns i den nationella katalogen Libris.

Förbättrade förutsättningar för samisk litteratur

KB tillstyrker föreslagna åtgärder.

Läsfrämjande

KB tillstyrker förslaget.

KB menar att Sametinget har stora möjligheter att sammanföra förslag i avsnitt 3 *En sammanhållen utbildningskedja* med de förslag och åtgärder som ligger i avsnitt 4 *Bibliotek och litteratur*. Det finns en stor utvecklingspotential i att låta dessa områden växelverka med varandra och integreras närmare, att låta professionerna mötas i gemensamma projekt och insatser.

4.4 Film och tv-program

KB påminner om att biblioteken kan vara bra platser för att visa film. Det kan bindas ihop med annan verksamhet på biblioteket och på sätt förstärka de olika konstformerna med varandra.

5. Förbättrat gränsöverskridande samarbete

Stärka och utveckla gränsöverskridande samarbeten i Sápmi

KB tillstyrker förslaget.

Även ett utökat samarbete mellan länderna i biblioteksfrågorna skulle gynna alla samer i Sápmi samt respektive land.

6. Synliggörande och statushöjning

Attitydförändrande insatser bland allmänheten

Värdesätta språkkunskaper vid rekrytering

KB stödjer de förbättringar som föreslås.

8. Samråd och dialog

KB instämmer i att dialogerna behöver fortsätta för att kunna genomföra de föreslagna åtgärderna. KB ser också ett behov av att de olika aktörerna samlas och gemensamt samverkar för att stärka de samiska språken, och samerna som urfolk. Genom gemensamma ansträngningar där flera myndigheter och aktörer samverkar i gemensamma insatser bör resultaten kunna förstärkas och förbättras.

Beslut i detta ärende har fattats elektroniskt av Riksbibliotekarie Karin Grönvall efter föredragning av Elisabet Rundqvist. Dokumentet saknar därför namnunderskrifter.

I ärendets beredning har även biträdande riksbibliotekarie Lars Ilshammar, avdelningschef Anja Dahlstedt deltagit.

Karin Grönvall
Riksbibliotekarie